

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИЈИ

Бр. 11.

У Новом Саду, 15. јуна 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Жан Жак Русо. — Продужне школе. — Појам социјалне педагогије. — Машта — Учитељство: Срп. учит. конвикт у Н. Саду. — Учит. екуипитана у Будимпешти. — Преглед књига: Извештај о срп. вел. гимн. у Н. Саду. — Извештај срп. вел. гимн. карловачке. — Извештај о срп. вишој дев. шк. у Н. Саду. — Белешке.

Жан Жак Русо.

Jean — Jacques Rousseau

28. јуни 1712. — 2. јула 1778.

Јуна 28. навршило се 200 година од рођења Ж. Ж. Русоа, великога политичара, социјолога, филозофа и педагога. Учени свет слави у њему филозофа и књижевника, човек из народа поштује га као заштитника сиромашних и угњетених, гласника слободе и човечанских права, а сви га славе и узносе као пророка срца и природе.

Русо је пример како се лични геније и покрај свих незгодних прилика пробије и изађе као победилац.

Ж. Ж. Русо родио се у Женеви 1712. год. Своје рођење сматрао је „својом првом несрећом“. Несрећа му се и догодила, јер му је мати у порођају умрла. Лоше васпитан, сувише раним читањем разних романа смео је скок, те га је вукло нешто у свет, а да је ишта срећеног научио и знао радити.

У неком манастиру у Турину пређе у 16. години у католичку веру. Као учитељу музике није му се водило добро ни у неком свештеничком семинару, ни у Лозани, ни у Невшатлу. Но зато је годинама нашао заветрине код неке госпође Варенс код које је имао времена да студира латински језик и математику и већину модерних филозофа. После разних доживљаја у Француској и Италији дође 1745. у Париз, где се спријатељи с Дидером и другим енциклопедистама.

Овде се упознао и са Терезом Лавасер, с којом је невенчано живео 23 године и тек се 1768. венчао, а међутим своје 5 деце предавао свако како се роди у завод за находчад.

Год. 1750. окрене му се срећа. Награђено му је дело: *Discours sur les sciences et les arts*, наградом академије у Дијону, која је истакла тему: „Да ли су напретци науке и уметности утицали штетно или корисно на чистоту наравствености?“ Овим списом стекао је Русо на мах углед и ступио је одједаред у ред најславнијих француских писаца, јер му је стил био сјајан и спретан, духовит и свеж. Одмах затим други спис „О пореклу неједнакости међу људима“ изазвао је опште дивљење. У њему је упоредио дивљење и питомог човека; моје и твоје, својину и богатство, а последице надмоћи и силе које истичу из тога прогласио за изворе безбројних невоља.

Кад је Волтер прочитао његове назоре, рекао је: „Нико нас није са толико духовитости начинио животињама“.

Год. 1762. написао је дело: „Емил или о васпитању“. Ово дело је и покрај својих заблуда од епохалног значаја, јер у њему Русо први пут по неком одређеном начелу приказује слику једног целог човечјег живота. Чудновато је да су списи Русовљеви излазили тада без сметње у

апсолутистичкој Француској. Но тада у Француској није била законом установљена цензура, а Русоу је помагао упливни гроф од Малсхерба да му списи изиђу у туђини. Због својих списа био је забележен као опасан по државу и стављен под полицијски надзор. У таквом несносном стању, напоследку је морао отићи из Француске и настани се у Женеви. Но тамо му забране становање, а утицајем фантастичких пастора спале му „Емила“, с тога се настани у селу Môtiers. 1762. год. париски архиепископ изда оштру посланицу против „Емила“, на што Русо врло оштро одговори. Развила се полемика. У њу се умешао и Русо својим *Lettres de la Montagne* у којима је поново изнео мисли о држави, друштву и религији. Та писма његова буду спаљена у Паризу с Волтеровим „Филозофским речником“ у 1765. години. Против Русоа подигла се права хајка и он мораде напустити Швајцарску. Хтео је у Берлин, али на путу се предомисли и крене преко Базела и Штрасбурга у Лондон.

Последње раздобље својега живота (1765—1778. г.) провео је Русо у тако рећи болесном душевном стању. После разлаза са својим пријатељима у Енглеској, отишао је 1768. г. из Wotton-а у Довер, затим у Calais и Amiens. Нигде се није осећао сигурним; ишао је од места до места, довршио је своје „Конфесије“ и сломљен вратио се у Париз (1770.) Још се бавио писањем о владавини у Пољској, где предлаже Пољацима оснивање републике и прориче поделу Пољске, што се на годину дана касније, и догодило. Бавио се још ботанизирањем, песмом и музиком, али стање му је било све горе. Под болесним депресијама, писао је још своје „Диалоге“ и „Циркуларе француског народа“.

Завршетак живота био му је тежак. Жена му изнемогла, он остари и болестан, неспособан за рад. Невоља га гонила до краја. На мирном добру маркиза де Жирардена у Ерменонвиљу умро је од срчане кацље 2. јула 1778. год. По наредби Конвента 1791. (27. авг.) пренесено му је тело у пантеон. Трагична

судбина огледа се у Русоу. Он, човек високе културе, литерат, пише против културе и књижевности. То је чинио на двеста година после њега Толстој. Заблуде и противречја има у њега, али над свим оним што је у њега слабо, човечански слабо, светли доброта срца, жудња за слободом, истином и правдом, што га чини пророком новог доба и што га доводи до новог посматрања индивидуума, васпитања, државе и друштва.

*

Русо се цени данас највише као педагог, но при оцењивању његових педагошких назора разилазе се мишљења. Русо је увидео да је погрешка школског система у томе, што није у складу с природом. Тај назор је камен темељац његове педагогије, и не само његов, него све модерне педагогике.

Русо је хтео да се младеж ослободи од извештачене и натегнуте културе, од интелектуалне затупелости и несамосталности. Сврха му је била, да се однегује човек слободан, сам у себе поуздан, који неће бити роб традиција и друштвене утегнутости него самосталан члан здравог друштва. Он се борио за правилност и истину, природност и за достојан човечански опстанак појединца и друштва. Ако је и искочио кад год у изразу, зато ипак неће да поништи друштвени ред или искључи културу, него хоће добро и здраво уређење на место трулог и неправедног.

Неке педагошке и дидактичке основе Русовљеве:

По Русоу, сврха васпитања није да се образује грађанин, него човек. Сиромашном не треба васпитања, јер њега васпитава судбина. Богат напротив, мора бити васпитан за све прилике.

а) *Педагошке основе*. 1. На свет долазимо слаби и треба нам снаге. Све што при рођењу немамо, а треба нам кад одрастемо, треба да добијемо васпитањем.

2. Као што је мати права примаља детету, тако треба да му је отац прави васпитач. Али очеви веле, да немају времена за то, с тога се дају деца у пансионе, где хладни у њима међусобна

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



WWW.UNILIB.RS



У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

љубав. Тешка клетва лежи на напуштеној очинској дужности.

3. Деци не треба указати саучешће у болу; она треба да уче подносити бол.

4. Деци не треба допустити све што желе, тако захтеви немају граница. Испуњавањем сваког захтева развија се у њима себичност и властољубље и то их унесрећава, кад пре а после наиђу на отпор.

5. С децом не треба много резонирати.

6. Да се дете привикне покорности утиче се на њега силом, претњом, или што је још горе ласкањем и подилажењем. Од детета или не треба тражити ништа или га без обзира склонити на безусловну покорност. Најгоре је васпитање оно, кад дете напустиш да чини ни по својој ни по твојој вољи и кад се с њиме препиреш ко има право.

б.) *Дидактичке основе.* 1. Чините дете пажљивим на појаве у природи, тиме ћете пробудити у њему радозналост. Али не журите да му радозналост задовољите. Питања му стављајте према способности и њему оставите да их реши. Дете треба своје знање само да изнађе а не да га научи.

2. Много говоримо у тартањ. Нашим брбљавим начином васпитања, стварамо само брбљавце.

3. Дете треба пустити да говори по својој рођеној граматици и синтакси, али међутим с њиме треба говорити правилно.

4. Најопаснији су повесничари они који изричу суд. *Дела! Дела!* Тукидид је по Р. узор повесничара. Он приповеда дела без резонирања. Али он ништа не обиђе, а да нас саме не изазове на преисуђивање.

М.

Продужне школе.*

СТЕВА ЛИЧНИЋ, равн. учитељ у Белегишу.

У животу човечијем видимо три одсека, који се по своме карактеру видно разликују. Први одсек младост јесте темељ, од кога зависи други одсек му-

жевност и трећи старост. Кад је младост дакле тако знаменит део живота по други и трећи одсек живота, није чудо, што се толика пажња поклања душевном и телесном узгоју човека у младости, јер задобивена клица у младости има утисака на цео даљни живот човечији. Али и младост по своме развитку није јединствена, него се и она распада у три мања раздобља, која се такође међусобно разликују. Прво раздобље младости је оно, док се дете налази у родитељском дому, док не дорасте за школу. У томе добу дете подражава све оно што види и чује, па у каквим приликама живи и одрашћује онако ће се душевно и телесно развијати. Ако се у родитељском дому добрим примером предходи, ако се са дететом лешим и паметним опхођењем поступа, тада ће и детињи душевни и телесни развитак бити нормалан и успешан. Овако однеговано дете приправно је ступити у друго раздобље младости, које настаје од 6 или 7 и траје до 12 или 13. године. У томе добу дете не само да подржава све што види и чује, него је жељно и више шта знати од онога, што је до сада чуло и видело. Жељно је душевне хране коју у родитељском дому не може више добити у оној мери, колико му може дати ваљана школа и спреман и одушевљен учитељ. Колико ће у овом раздобљу младости дете напредовати, зависи од више услова, међу које спада сам индивидуалитет детињи, ваљана научна основа и према њој згодне школске књиге, редован полазак школе и напослетку мар и спремност учитеља. У колико од ових услова који не достаје, у толико ће бити и напредак детета сарамерно слабији.

Али и кад су ови услови испуњени, још није темељ готов, јер оном трећем раздобљу после 12 или 13. године мора се иста пажња поклонити као и првима, ако ћемо да буде темељ потпуно солидан и чврст. Дете се у томе добу почиње нагло развијати и душевно и телесно и већ почиње тражити неку самосталност у своме мишљењу, расуђивању па и раду. Ако се дете у томе добу пусти само себи, оно ће злоупотребити то своје

* Реферисано на пролетњој учитељској скупуштини котара старо-пазовачког.



УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

самостално мишљење и рад, па му може прећи и у навику. Те злоупотребе су испрва мање, али се постепено развијају тако, да могу упливисати на цео даљњи ток живота, ако му се не покаже прави пут, којим треба да гредe. У томе добу, ако се пусти самом себи, прва ће му самостална задаћа бити, да одбаци књигу од себе, и ако би му ова сада најнужнија била, а друга да му понашање буде обесно и пркошљиво према сваком био млађи или старији, а пријања за неке преступе и дела, која могу бити од веома штетних последица у животу, ако пређу у навику. Многи родитељи и обраћају пажњу на то, али су ретки, који ће своју децу подсећати на књигу, због чега забораве и оно што су научила. А баш у томе добу дете је најспособније за примање сваке обуке. Зато се у томе добу деца шаљу у гимназије, реалке и друге заводе. У томе добу трговци и занатлије најрадије примају децу за шегрте, који код трговца и код занатлије добија струковно и кућевно, а у шегртекој школи опште и струковно образовање, које ће му дати већи видокруг у животу, и с којим ће се образовањем моћи такмачити у своме послу и живовању.

Док се код свих сталежа баш у томе добу највећи труд и пажња поклања образовању такове деце, дотле се за образовање подмладка најмногобројнијег сталежа ратарског, слабо ко брине. Постоји додуше у школском закону опетовница (пофторна школа), али је та установа тако заснована, да не може од велике хасне по ратарски сталеж бити, а провађање те установе ма и оваке, сасвим је забатаљено.

Ако се озбиљно мисли порадити око унапређења ратарског сталежа, да може упоредо корачати са осталим културним народима, и да не заостаје за другим сталежима, морале би се увести за све свршене ученике и ученице основне школе засебне продужне школе са циљем и задатком, да их спреми за живот, па да у своме даљем раду могу бити корисни чланови своје породице и свога народа. Премда је циљ продужне школе за дечаке и девојчице исти, наиме да од њих

образује паметне и ваљане господаре и домаћице, ипак правац њиховог деловања у животу разликује се. И један и други правац захтевају великог труда и умешности, па док човек, који има своје газдинство, треба да се брине за све животне намирнице, мора имати много знања и умешности, да у доба културног напретка не заостаје, дотле жена као паметна домаћица, на којој кућа лежи, треба да зна лепо и корисно све у кући распоредити, у реду је држати а децу паметно васпитати.

Према томе се мора удесити и наставна основа за продужне школе тако, да се дечаци и девојчице у читању, писању и знанственим предметима подједнако обучавају, и у томе толико утврде, да могу самостално поучне и лако схватљиве књижице прочитавати, разумети и корисно употребити. У рачунству не треба сувишну грађу употребити, него окретно и сигурно израчунавање из практичног живота примењено на господарство, а узети обзир и на геометријско цртање. Из земљописа и повести нужно је познавање појединих крајева и земаља у садашњости и прошлости, те сравнивање и оцењивање разних крајева и земаља у култури, а нарочито природознaнство ваља применити на господарство и кућанство.

Господарство и кућанство имали би се у наставној основи као засебни и главни предмети уврстити, јер у продужне школе ишла би са малом изнимком деца ратарског сталежа, зато их треба спремити, да касније као људи у своме положају могу напредовати. Наш народ у колико сада нешто и напредује културно, није дошао до тога можда са опетовницом (пофторном школом) него су га научили Немци, који су од нашега народа велики део земље купом присвојили, и напредним радом дали пример и нашем народу, да се ма и у дванаести час тргне. Али осим тога, што је та земља можда за вечита времена изгубљена, још ни данас наш народ не корача упоредо са осталим културним народима, па би му особито добро дошла продужна школа, где би се толико по-

учио и образовао, да би могао стати у ред осталих културних народа.

Ова продужна школа не би била нека практична ратарска школа, где би се можда учио орати и сејати, него би се дечаци упућивали у паметан и напредан рад, да виде разлику у успеху доброг и рђавог рада, и да се упознају с тим, да у културним земљама двојном више прихода донесе јутро земље него код нас; да им се предочи, да су у културним земљама већ и друмови засађени са племенитим воћкама, а код нас још дворишта и вртови са дудовима, киселим вишњама и дивљим јабукама, да се упуте у рационално пчеларство и т. д. Оваких врста предочавања и поучавања има множина, па би учитељи наши на продужним школама збиља савесно и успешно образовали дечаке, да стекну толико знања и да постану толико свесни и напредни, да ће моћи у каснијем животу просудити, шта је напредно а шта назадно, шта корисно а шта штетно, шта паметно а шта глупо, па према томе и своје послове удесити, да све свршава напредно, корисно и паметно.

Док се наши ратари колико толико труде, да не назадају, дотле наше ратарске домаћице нису коракнуле ни један корак напред у својим пословима, нарочито у погледу чистоће и уредности савим су заостале. Не полажу онолику важност ваздуху и води, која им припада, па су им собе непроветрене, деца прљава а јело неукусно. Немају појма да све то упливише на здравље и неће да разуму, да и јефтино може бити лепо, само ако је чисто и уредно. Зато у женским продужним школама треба много полагати на науку о чувању здравља, а та би се поука лако извађала читањем и тумачењем градива из добро уређеног листа „Здравље“, па би се девојчице упутиле, да пут добром здрављу увек води преко чистоће и уредности. Уједно би се имале упутити, да се и до укусног јела може доћи опет чистотом, уредношћу и пажљивошћу, па би се кућанство имало пажљиво не само теоретично него по могућству и практично са девојчицама неговати. Оваку обуку би наше учите-

љице извршиле са успехом, кад би им се за то пружила потребна сретства. Да је ово врло важно, дошао је до уверења и управни одбор жупаније сремске, па је поднео предлог, да се у сваком котару оснује по једна школа за сељачке домаћице, за девојке од 16—18 година, које би се годишње три месеца у тој школи упућивале у практичном кућанству. Оваке школе за сељачке домаћице постоје већ у Србији, па су се врло лепо и повољни резултати показали од такве школе. Разуме се, да се у продужним школама ни близу не би постигао онај резултат као у оваким школама за сељачке домаћице, али би у продужним школама већ доста било и то, да се девојчице толико образују да одмах на први поглед могу разликовати шта је чисто а шта прљаво, шта је кусно а шта неукусно, шта је лепо а шта ружно, те да им се развију осећаји и чувство лепоте у толикој мери, да им буде неугодно и видити оно, што није лепо, чисто и уредно.

Такође женски ручни рад у продужној школи једино би наше учитељице могле подићи на ону висину, која је нужна за наш сељачки свет.

Према овде истакнутим начелима требало би дакле и наставну основу за продужну школу удесити али је веома нужно у складу са оваком наставном основом саставити и нову читанку. Читанка нарочито баш за продужне школе треба да је тако написана, да ју може свако читати и разумети, да је садржином поучна и занимљива, а слогом лаким, лепим и разумљивим написана, да је народна књижевност и умотворине у њој заступљене, и да се све гране наука од припознатих књижевника и стручњака увршћују.

Како наставну основу тако и читанку за продужну школу лако би и сами учитељи извели и уредили, али за изведење и одржање продужне школе има услова, који не зависе од учитеља него од других фактора. За успешно одржање продужне школе безусловно је нуждан редован полазак школе. Али наш народ бар за прво време не би схватио велику важност оваке школе, па сâм од своје



воље не би слао децу у продужну школу, дакле на народну добру вољу не би се смели ослонити. Код шегрта је лакше постићи уредан полазак школе, јер неће добити иначе шегртеку сведоџбу, и тим се неће моћи ослободити за помоћника. Али код ратарског сталеза нити би била нужна сведоџба, нити би ју ко тражио, с тога би овде морао полазак школе бити присиљан. Само у овом не би смео школ. одбор имати удела, јер чланови или не би редовно долазили у седнице, или би и сами закључци били штетни по редован полазак школе. Морали би се дакле искази слати изравно кр. котар. области сваких 8 или 14 дана али не као пријава, него уреда ради, а котарска област такав исказ послала би опћин. поглаварству на брзо уредовање, а ово би морало за свако дете известити о успеху уредовања.

Други исто тако важан услов за успешно одржање продужне школе јесте награда учитељима и учитељицама по недељном сату као и онима на шегртским школама, јер није ни праведно, добро ни корисно, да се ратарски сталез заповља испод свих сталеза, а већ се искусило на опетовници (пофторним школама) да посао без награде остане јалов. Па сам уверен, да од уредног поласка школе и награде за обучавање у продужној школи зависи и опстанак продужне школе, јер и поред скромније наставне основе и читанке, дали би себи помоћи учитељи и учитељице са другим књигама и листовима, али без уредног поласка и награде нема ни разговора о продужној школи као ни о опетовници.

Још напоследку нужно је споменути, да у свим већим местима, као што су већином у нашем котару, где има доста шегрта а нема шегртске школе, морали би ови сачињавати посебан шегртски одјел са истом наставном основом као и на постојећим шегртским школама.

С тога предлажем славној скупштини ове

Резолуције:

I. Садања опетовница не постизава наумљени циљ из ових разлога, јер:

1.) Само уређење опетовнице не почиња на доброј и zgodној основи.

2.) Наставна основа за опетовнице пије према приликама народа удешена.

3.) Читанка за опетовнице сасвим је незгодна и по садржини и по занимљивости.

4.) Полазак опетовнице је немаран.

5.) Учитељи(це) на опетовницама нису посебно награђени.

II. Да би пак свршени ђаци основне школе могли правилно и корисно продужити своје знање и образовање, и да би се такви дечаки и девојчице што потпуније упутили и спремили за живот, у коме би као здрави, паметни и напредни господари и домаћице деловали, могло би се то извести овим путем и начином:

1.) Опетовнице би требало преустројити у засебне продужне школе удешене попут шегртских школа.

2.) Наставна основа за шегртске школе морала би се удесити за ратарски сталез, јер би овај највећим делом имао похађати продужну школу. У истој би имали бити заступљени сви знанствени предмети, а к томе још за дечаке све гране господарства, а за девојчице наука о здрављу, чистоћи, женском ручном раду и практичном кућанству.

3.) Читанка за продужне школе морала би бити у складу са оваком наставном основом. Садржина у читанци нека буде написана од најпризнатијих наших књижевника и стручњака, треба да је занимљиво и лепим слогом написана, а такође народна књижевност и умотворине да су заступљене.

4.) Полазак продужне школе морао би бити присиљан, а да би се избегла дугачка процедура у извршењу редовног поласка, имале би се пријаве подносити уреда ради мимо школ. одбора, а опћинско би поглаварство морало подносити кр. кот. области извештај о уредовању.

5.) За обуку у продужној школи морали би учитељи(це) имати награду по недељном сату попут оних на шегртским школама.

6.) У којој опћини нема шегртске школе, а има доста шегрта, имали би

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

шегрти сачињавати посебан шегртски одјел.

Напомена. Ако се редован полазак и награда учитељима и учитељицама не би извели (4. §.), тада би и продужна школа постојала само на папиру, а у ствари је не би било као и сада опетовнице.

Појам социјалне педагогије.

(Dr. WESZELY ÖDÖN.)

(Свршетак.)

Једна основна замисао Хербартовог правца јесте: непрекидност историјског живота, оспособљење ученика, да умеју наставити историјски рад (ово се налази особито у схватању Willmann-а и Kármán-а) јесте заиста таково социјално схватање. Али и код самога Хербарта: замисао многостранога интересовања, замисао саучешћа, упућује нас на социјално схватање. Чак и међу (6) разних интересовања која Хербарт разликује, једно је социјалистичко интересовање. Природно је, да кад се говори о васпитном раду, не може се мислити на масу, него само на поједине, од којих се друштво формира.¹ Ако и не примамо у свему оно што Песталоци вели: „Човек као маса, нема врлине, само особа га има“,² ипак правилно схватање, које сваки фактор узима у обзир захтева, да како особу тако и друштво узмемо у обзир.

Разнолико оцењивање особе и друштва, није једнако, у разном добу историје педагогије, историје идеја и установа.

Где индивидуалистичко, где пак социјалистичко схватање добива јачу важност.

Платон и Аристотелес јесу социјални педагози, јер је њихово гледиште држава, а не особа.

Хришћанство, које у свакоме поштује бесмртну душу, ставља на чело особу; али по томе у хришћанству увек се

таласају мњења. Ratich и Comenius опет држе пред очима благостање народа и државе.

Locke и Rousseau јесу пионери индивидуализма, као што се просвећеност и тенденција целе француске револуције бори у корист ослобођења особе.

На супрот претерана уважења особе, постају тежње социјалистичка правца. Пажња се опет обраћа маси, и научна истраживања стављају се на социјалистичку основу. Comte-е и Spencer јесу главни заступници овога правца.

Претераност социјалистичког схватања јавља се у Fourier-ском фаланстерском систему, који врло лепо описује Madách у човековој трагедији. А философија крајња становишта особе стоји на врхунцу код Nietzsche-а, који уважење особе објављује, против масе.

Увек их је било, који се трудеше, да ова два назора у склад доведу те кад једном, кад другом дадоше превагу.

Тако у педагогији и Песталоција, и Хербарта, шта више и Наторпа морамо међу оне рачунати, који оба гледишта: особу и друштво узимају у обзир.

Али не деле подједнако улоге једном и другом. Песталоци обраћа своју пажњу више на благостање народа. (Али — као што показује пређашњи навод — то од особе жели.) Код Хербарта стоји на челу пре индивидуа као морални карактер. Наторп држи за важније друштвено гледиште, али не пориче, као претеранци особеност.

Каково је разнолико схватање о томе ко је социјалпедагог, и ко је присталица индивидуалне педагогије, живо приказује баш схватање о Песталоцију. Док Наторп од Песталоција полази, и њега држи за типичког представника социјалпедагошког схватања, дотле Münch, који опет далеко стоји од схватања Хербартова, убраја Песталоција међу оне, који у правцу индивидуалне педагогије корачају. Овако вели Münch: „Размишљајући педагози следећег доба... иду по линији особне педагогије тако, да ће се гледиште заједнице у животу понајвише само слушајно у присенку пазити. Тако Montaigne, тако исто у претежном делу Comenius,

¹ „Minden pallérozodás a magán személyen kezdődik, s attól széled el tovább“. Kant: Pedagogikáról ford. Mándy. 14. стр.

² „Der Mensch als Masse hat keine Tugend, nur das Individuum hat sie“. An Nicolivius 1809 (Rissmann, Rhein: Encyclopedie V. 601.)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А



У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

тако ван сумње Locke, тако понајвише Rousseau, тако у првом реду и филантропи, тако по своме начину неохуманисте (који само јуначко пожртвовање према народности хоће да негују) тако Херbart, Pestalozzi и т. д.¹

Наторпово схватање означавају следеће речи: „Узвишење до заједнице, јесте проширење нашега ја“.²

Зато није правилно суочити Pestalozzi са Херbartом и Хербарта с Наторпом. Сви троје узимају у обзир оба гледишта особно и друштвено, само не у једној истој мери: Pestalozzi и Херbart јесу само у толико у противности, што је Херbart научно саставио оно, што је Pestalozzi по свом природњачком начину изјаснио, а више пута није ни умео изјаснити, но само осећао.³

Сам Наторп пак почиње своју књигу овако: „Само једна страна васпитања је оно, чије теоретичке основе хоће ова књига да посведочи“.⁴

По овоме, обзиром на остале (основе) може Херbartово становиште недодирнуто остати. Наторп испитива онаково питање, које Херbart није испитивао.

¹ „Die pädagogischen Theoretiker der folgenden Zeiten... bewegen sich fast alle auf der Linie der Individualbildung so dass Rücksicht auf die Lebensgemeinschaften nur höchstens gelegentlich im Hintergrunde fühlbar wird. So Montaigne, so vorwiegend doch auch Comenius, so entschieden Locke, so zu allermeist Rousseau, so doch in erster Linie auch die Philantropinisten, so auf ihre Art die Neuhumanisten (die nur eine Bereitwilligkeit zu heroischer Hingabe an die nationale Gemeinschaft mit erziehen wollen), so Herbart, Pestalozzi etc.“ (Münch, Geist der Lehramts 96.)

² „Erhebung zur Gemeinschaft ist Erweiterung der Selbst. Die Gesetzmäßigkeit der Gestaltung unseres Bewusstseins selbst: das ist der Individualismus echter Bedeutung. Aber dieser schließt die Gemeinschaft nicht aus, sondern führt zwingend zu ihr hin. Dagegen heisst es, die wahre Individualität verkürzen und nicht sie befreien, wenn man ihr diese Beziehung zur Gemeinschaft nimmt. Es ist, wie wenn ich die Freude aus meinem Fenster ins Weite hinauszublicken vertauschen sollte gegen den Stolz der Einbildung, das alles, was ich draussen zu sehen vermeinte, seien in Wahrheit Gemälde an den Wänden meines Zimmers“. Natorp, Sozialpädagogik. 71 стр.

³ „Der Pestalozzi, vom philosophischen Bewusstsein unserer Zeit erfasst und weiter geführt, ist in Herbart zu studieren“. (Mager.) Rhein држи за неумесно ово питање Наторпа: Pestalozzi oder Herbart? „Wer also ist der Urheber dieser ganz unhaltbaren Formulierung? Ich gestehe, dass ich ihn nicht kenne; wohl aber habe ich grund anzunehmen, dass die Fragestellung gar keinem wissenschaftlichen Bedürfnis das Verhältnis beider Pädagogen gründlich zu untersuchen, entsprungen ist“. (Zeitschrift für Philosophie und Pädagogik. VI. 1899. 296. 297. стр) И ниже: „Wir erkennen als wissenschaftliche Formulierung nur an: Pestalozzi und Herbart?“ (297 стр.)

⁴ Исто тамо 3. 1.

Ово је: утаначење узајамна одношаја између заједнице и васпитања. Ово питање много пута врло тачно осветљава, али све ово не захтева то, да га с Хербартом тако ставимо у супрот, као да је Херbart за одбацивање.

Барт у својој најновијој књизи излази са свим из социјалистичке основе, али ипак задржава из Хербартове системе оно, што може задржати, наравски снабдевено са научним успесима новијега доба.

Већ и Аристотелес вели, да је друштво пре особе постојало. „Аристотелес има право“ — вели Барт — „да је друштво пре особе постојало т. ј. у логичком смислу, јер само друштво постоји, јединица је са свим изолована, она се замишља само у непрекидном узајамном одношају“. (Барт 4. стр.)

Педагогија не може узети искључиво ни једно гледиште.

И сам Наторп се овако изјашњава: „У идеалу „социјализма“ наглашава се понајвише једнострано централизација социјалистичких функција; ова се тада с једне стране прекомерно велича, а с друге стране опет као убица индивидуалности кори“.¹

Нико не пориче, да има индивидуалности.² Нико не пориче, да међу особама имаде разлике, и да она заједница није само коегзистенција, него многостручан узајамни утецај и одношај. Сигурно је и то, да култура није имовина индивидуе него општа. Особа добива културу од заједнице. Ако је особа обична (átlag-egyén) онда може у овој заједници и даље у миру делати; ако је одлична, ванредна, тада је од утецаја на даљи развитац културе, да је њојзи правац.

Овако схвативши педагогију, она је друштвена наука. За овако је сматра Otto Willmann, Lorenc Stein и у Мађара Kármán.

¹ „Im Ideal des „Socialismus“ wird nur meist zu einseitig der Faktor der Generalisation (Zentralisation) der Sozialen Functionen allein betont; das wird von dann der einen Seite über Gebühr gepriesen, und von der anderen Seite gescholten als Ertöthung aller Individualität“. (Natorp Sozialpädagogik, стр. 172. 173.)

² Goethe: „Die Natur scheint aber auf Individualität angelegt zu haben und macht sich nichts aus den Individuum“.

По схватању Kármán-а педагогија је наука духовна добра, као што је господарство наука материјална добра. Место педагогије је данас поред економије. По њему дели се социологија на три гране: 1. Политику. 2. Економију. 3. Педагогију.

Педагогија се за то брине, да се знање може млађој генерацији предати. За пренос културе може се помоћу друштвених установа чинити. Ове установе (обрана деце, слободне универзе) као што рекох, могу се слободно социјалпедагошким установама назвати, а онај део педагогије који се са овим установама занима, социјалном педагогијом.

Но овај назив није оправдан, за означавање теорије педагогије. Јер онакова теорија педагогије, која културу са искључиво особног гледишта, или пак друштвена гледишта или пак питања васпитања испитива, једнострана је.

„Ако је тежиште једнострано стављено на друштвено, (társadalmiakra) ако социјална педагогија као једина, свашта што васпитању припада у себе унесе, тада је близу опасност, да ће се ускратити право јединице на васпитање утаначено на својој сопственој индивидуалности“ — вели правилно *Rhein*.

Управо и нема друге педагогије, но онакове, коју неки социјалном педагогијом називају. Ко у место педагогије у овом смислу каже социјалну педагогију чини злоупотребу, јер има само социјалне педагогије.

Педагогије као науке, може само једне бити, онакове, која ни једно схватање не чини владајућим, него непристрасно испитује сваки фактор, како у особи, тако и факторе који се у друштву налазе подједнако.

Видели смо, како се развило социјалистичко мишљење: видели смо његов утецај на практику педагогије и видели смо његов утецај на теорију педагогије.

У пракцији педагогије се показао утецај с једне стране у заснивању т. зв. социјалпедагошким установама, с друге стране пак у тој тежњи, да се социјалистичко схватање унесе у школу или да се школа сачува од тога.

У тренутку педагогије се опет у два

правца показује овај утецај: у постављању утопистичких система, као што је Comte-ова, — у једностраном схватању педагогије. Ово једнострано схватање је оно, које себе погрешно назива социјалном педагогијом. Ово није социјална педагогија, него педагогија написана са социјалног гледишта. Педагогија ако је заиста научна, употребиће новије успехе науке, и правилна учења социјологије. Испитаће све одношаје, и узевши у обзир новије успехе социјологије, свакако ће у већој мери испитивати одношаје друштва и васпитања из правилнијих назора. Но ово не може бити задатак само неке педагогије, ово је задаћа у опште сваке педагогије.

Задаћа науке је наћи истину. Истину пак не видимо правилну, ако индивидуализам или пак социјализам једнострано посматрамо. Са свим правилно вели Хербарт, да наука не буде наочари, на око, и то најбоље око, са којима човек ствари испитива.

У М. Св. *Бурбу*, дана 17. (30.) јануара 1912.

Милан Стајић,
ерски нар. учитељ.

М а ш т а.

Од

ГАБР. КОМПЕЗРЕА.

Превео

ВАСА СТАЈИЋ.

МАШТА И ЊЕНИ РАЗЛИЧИТИ ОБЛИЦИ.

Сложена природа маште. — Изналазачка машта. — Значај репрезентативне маште. — Машта обухвата све чулне предмете. — Машта и унутрашње емоције. — Анализа једне стране из Ламартина. — Прави појам маште. — Додавања и изостављања. — Комбиновање различитих слика. — Начела која управљају маштом. — Идеал. — Улога маште у уметностима. — Машта у практичном животу. — Машта у науци. — Опасности од маште.

Сложена природа маште. — Машта је, пореклом и по скромним својим почецима, функција задржавања, као памћење, од кога се разликује само по степену. Она је тада машта која памти, која препроизводи, репрезентативна машта; она је у томе што ми живо себи престављамо, затворених очију, оно што смо видели отворених очију. Она је нешто живље памћење, сликовито памћење. Ми се једноставно сећамо да смо, тога и тога дана, видели



у *Вршћу* за навикавање на нашу климу чету Сингалеза*: то је чињеница памћења. Али, још више, ми их чисто видимо пред собом у њиховој ношњи, у њиховим ставовима, с мрком кожом по којој личе на бронзане фирентишке статуе, њихов чудновати плес: то су чињенице маште.

У ствари машта брзо пређе преко ове прве степенице, на којој је она само копија стварности. Она брзо постане функција комбиновања, приређивања; на тисућу начина она измењује грађу коју јој ставља на располагање машта која памти; она зида, ствара: она најзад постаје *стваралачка, изналазачка* машта, која се може назвати и активна машта.

Изналазачка машта. — У опште се машта разуме највише у овом последњем смислу. Без престанка се говори о њеној моћи, плодности: а то су карактерне црте маште тек на другом јој ступњу: човек с маштом је синоним песника, изналазача, уметника.

Значај репрезентативне маште. — Не треба зато омаловажавати машту која једноставно задржава слике сећања, тачну представу о облицима и другим чулним квалитетима предмета. У овом погледу нису сви духови једнако обдарени. Неки човек, и ако врло отворене интелигенције, и ако врло вешт апстрактном размишљању, неспособан је да живо себи представи ствари које је видео, чак и оне које су му потпуно познате. Питајте га какве је боје коса у некога од пријатеља му, какву хаљину му је сестра јуче имала; он неће знати. Њему недостаје оно унутрашње чуло маште, које чипи да све ствари видимо као у слици, које идеји увек додаје слику. Без сумње, ова моћ представљања није потребна за послове филозофа, за апстрактну мисао при њеним истраживањима; али не бисмо смели тврдити да она није од извесне помоћи за схватања геометричара, за студије физичара и хемичара. Поуздано је да песник, сликар, вајар, музичар, уметници у опште не могу бити без ње. Сликар, чак и најоригиналнији, и онај највише изналазачког духа, мора почети тиме што ће бити способан да у души види предмете, њихове боје и облике. Балава неки филозофи говоре да се машта јавља тек у тренутку кад преображава, прерађује слике сећања; саме те слике сећања могу да буду од користи за будуће конструкције уметника и изналазача.

Машта обухвата све чулне предмете. — Кад машта задржава сликовите представе, она нагомљава грађу којом ће се стваралачка машта касније користити у своје нарочите сврхе.

Ова је грађа, пре свега, позајмљена од свих чула, а не само, као што би се испрва могло мислити, од чула вида.

Без сумње, највећи део маштиних слика сећања потиче од вида, који је од свих чула најмоћнији, најбогатији у перцепцијама, и чије

слике сећања васкрсавају с највише јасноће. И етимологија општег израза за машту, *имагинација*, упућује искључиво на чуло вида. *Imago*, слика, јесте управо схватање виђених облика. Па опет зато је истина да и друга чула омогућавају слике, тојест идеалне представе. Музичар има слику сећања на звуке, па их из главе комбинује; штампарски радник има у машти опишљиве облике писмена, па их пишањем препознаје. Чак и саме врсте куца и мириса могу бити у машти као живе слике сећања.

„Колико пријатних слика, примећује Дугалд Стјуарт* је позајмљено од мириса цвећа и певања птица! И музика, чији магичан утицај на људе је у сва времена славила поезија, зар она не улази у област маште?“

Машта и унутрашње емоције. — Али би још увек била машта одвише ограничена кад би смо се задовољили да је проширимо само на чулне природе. Ми можемо у машти накнадно да замислимо и стања наше свести, нарочито наше емоције, наша задовољства и болове, страсти наше. Неки бол, одавна заборављен, стеже ми срце и сузе ми тера на очи, кад поново видим места где сам га искусио. Песници, романсијери се очевидно служе маштом кад тако живим бојама сликају карактере које изналазе, личности које задахну разним страстима душе.

Чак и апстрактни и генерални појмови могу, у извесном степену, бити предмети маште. Ми подмећемо живот и облик и најапстрактнијим појмовима, човечанству, отаџбини, природи. Али у овом случају машта већ није више чувар сликовитих представа; она ствара, она појмовима које јој памћење сугерише додаје нешто од своје грађе.

Анализа једне стране из Ламартина. — Прочитајмо једну страну из песника, па ћемо у њој наћи машту у свим њеним облицима.

Једно вече, сећаш ли се? веслали смо у тишини;
над таласима и под небом се издалеко чуло
само рјатнично ударање весала
по мирној води.

Машта вида и машта слуха су присно удружене у овој строфи која нам представља у исти мах језеро, његове таласе, небо, па и ударање весала како пресеца тишину ноћи.

О језеро, неме стене! пећино! мрачна горо!
ви које време штеди, које оно може да подмлађује,
сачувајте бар спомен на ову ноћ, сачувај га,
лепа природе!

Овде, машта се, тако рећи, преплеће с апстрактном мишљу: она, прво, персонификује природу; затим, уводи идеје о животу, о старости, о могућем подмлађивању, идеје апстрактне и генералне ако икоје, уводи их у представу коју песник себи ствара о предметима природе.

Вечности, ништавило, прошлости мрачне бездани,
шта чините ви од дана које прогутате?
Реците: хоћете ли нам вратити дивни занос
који нам односите?

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У овим последњим стиховима песник замишља протекле своје емоције, своју љубав и страсне радости ишчезле своје љубави.

Нека ветар што јеца, и третика што уздише,
нека лаки мириси балсамвога твог ваздуха,
нека све оно што чујемо, што видимо и удишемо,
све нека казује: они су волели.

У другом стиху се у машти јавља слика мириса, удружена са сликама што их пружају друга чула.

Прави посао маште. — Извори су, дакле, маште: чула, сензибилитет и свест, према томе и памћење; али права машта има своју активност која се показује у промени којој она подвргава елементе што их прима од искуства. Покушајмо да анализујемо разне моменте ове оригиналне прераде, из које потичу песникове замисли, уметникове творевине, неки од најважнијих изналазака науке, и слатко сањање које даје чари нашем животу.

Додавања и изостављања. — Машта ствара, прво, *додавањем* и *изостављањем*. Покорављујући се својим посебним законима, она већ лепом лику што јој га сећање пружа додаје неколико црта лепоте више; са стварнога пејзажа она отклања неке случајности које га ремете, мрље које га руже. Понекад су, без сумње, ти додаци и та изостављања, који изгледају као оригинални изналази маште, само слабости, празнине памћења које заборавља ово или оно. Али су измене што их машта чини на фотографској представи стварности понајчешће хотимичне. Рабје* намерно повећава свог јунака Гаргантуу, даје му осамнаест подбрадака, а за дојиље седамнаест хиљада девет стотина и тринаест крава. Свифт је напрезањем маште замислио своје Лилипутанце у *Гуливерову путовању*.

Приметићемо ипаче да је машта више склона да повећава него да умањује. Сви људи од маште су готови да претерују, да употребљавају хиперболу.*

Комбиновање различитих слика. — Већина маштиних творевина настаје асоцијацијом, комбиновањем слика позајмљених од разних предмета. С разлогом се рекло да машта не ствара: најсмелије њене врлине пису, заправо, него комбинације, асоцијације елемената позајмљених од стварности. Ради ли се о томе да се замисли личност која, у комедији или роману, представља тврдицу? песник или романописец ће са разних страна прикупити разне црте тврдичења на које се сећа у свом памћењу; он ће их поређати једну до друге, и све ће их салити у једну складну целину. Ради ли се о томе да се наслика или извија леп лик? и овде ће машта уметника, место да копира стварност, комбиновати разне слике прикупљене искуством; он ће сјединити очи једног модела, нос другог и чело трећег, итд.

С овим комбиновањем треба довести у

везу и маштин рад који састоји у томе, као што се то код песника дешава сваког часа, да се апстрактно удружи с конкретним, интелектуално са чулним; из овог извора потиче већина метафора и поређења. Наша машта није само моћ да у једну једину целину спојимо велику разноврсност слика позајмљених од чулне стварности, она је и способност да оживимо и најапстрактније наше замисли везујући их за материјалне представе.

Начела која управљају маштом. — Али у овом послу комбиновања, конструјисања, који нарочито карактерише машту, грађа није све. Песнику који ствара лепе личности, сликару који замишља лепе ликове, потребна је идеја која даје правац, *идеал*. Он треба да чини избор између свих слика сећања које му сугерише живо једно и крепко памћење; а тај избор је могућ само тиме што уметник представља себи извештан идеал.

Идеал. — Тешко је дефинисати идеал, ствар најмање на свету опипљиву. Ништа јој писмо ближе ако изјавимо да је идеал лепо. *Лепо* само је јако сложен израз који означава велик број врло различитих предмета. Какав однос може бити, на пример, између једне лепе песме и лепе статуе? (Видите *Лекцију XV*.) Лепо је апстракција којом ми означавамо све што на наш сензибилитет аналогно дејствује, све што нас узбуђује, све што нас испуњава дивљењем.

Има онолико врста лепога, колико има различитих, посебних уметности. Песник, музичар, сликар, сви иду различитом идејом, за идејом какву им управо пружа њихова нарочита машта, њихов лични укус, који је различит према различитим природама и темпераментима. Па ако је и тешко дефинисати ту идеју, идеал, ништа мање зато је поуздано да идеал постоји и да би без њега и машта најбогатија у сликама сећања била пемоћна за стварање, да баци у један калуп, да једном типу саобрази све појединости с којима располаже.

Улога маште у уметностима. — Машта је увек сматрана као песничка, уметничка способност, пре сваке друге. Без сумње, таленат песника и уметника састоји нарочито из сензибилитета; али треба да се на живе емоције надовеже моћна машта, која васкрсава велик број слика сећања, која уме да их преобрази, идеализује.

Без маште, уметност би у свим својим облицима била само ропска фотографија стварности. Али, како не осуђујемо литераран правац који сам себе назива *реализам** и *најнатурализам*,* ако и не мислимо омаловажавати интерес што га могу имати тачни и пажљиви описи природе, — описи који иначе претпостављају интензивну радњу репрезентативне маште, — очевидно је да је уметност друго нешто, а не отисак природе. Уметност идеали-

зује и изналази. Она час ствара оно што не постоји, час улепшава оно што постоји.

„Природа даје грађу; она даје мрамор, боју, црту, звук, слику, реч; али машта вјара, сликара и песника долаје томе осећање и мисао. Из ових елемената она комбиновањем ствара целину које дотле није било, тело које она задахне својим рукама, кад је нашла ону срећну комбинацију коју она назива лепо“.

Машта у практичном животу. — Машта има велику улогу и у обичном животу. Ако нас она често заведе, ако је она извор многим обманама, она има зато и предност што храни наше сањарење, што улепшава стварност; а лажне и певине фикције које нам она сугерише јесу као благодотворни снови који нас подржавају, помажу нам да подносимо беду живота.

Машта је начело наде, свих ведрих снова којима ми радо китимо будућност. А ко сме тврдити да нада није један од битних подстрека за људску активност? Колико има бедника којима преостаје само нада, непрестано подржавана услужном маштом.

Машта је, даље, сила која, с једне стране, живо нам представља срху коју желимо и коју треба постићи, а, са друге стране, помаже нам да умножимо средства, начине којима ћемо доћи до ње, па свим тим изазива нашу активност и чини је плодном.

Чак и кад нас не би довела ни до каквог резултата, она би опет зато имала вредност што нас је умела доводити у занос, што нас је тешила, појачавала нам радости, за тренутак прекидала наше страдање.

„Кад машта, каже Рабје, а у схватању будућности узме себи пуну слободу и кад, не водећи рачуна о томе шта је стварно и шта је могуће, отвара пред нама најпримамљивије перспективе, тада она, како се каже, види куле у ваздуху! Не говорите много против ње: има толико људи који других кула и немају.“ (1)

Машта у науци. — Наука уопште важи као непријатељ маште. Наука одиста, тежи за истином, а машта је извор бајки и лажи. При том се заборава да је машта гинка и савитљива способност, која се разноврсно даје употребити. Као што песника надахне његовим баснама, тако и научњаку сугерише она хипотезе које ће га одвести изналазима.

„И сама наука, бар наука о природи је без маште немогућа: Њутн* помоћу ње гледа у будућност, а Кивије* у прошлост. Велике хипотезе из којих се рађају велике теорије, Ђери су маште.“ (2)

У истом је смислу рекао Тиндал:*

„Наука има своје конзервативце који машту схватају као способност које се више треба бојати, више је избежавати, него се њоме користити... Гледајући је на послу у однише славим главама, претеривали су у том, каква зла може она учинити. Толико исто би било праведно забранити пару пошто има казана који експлодирају. Задржавања у праведним границама и умерена умом, машта постаје најмоћније оруђе проналазака. Што је Њутн прегазно проглед који раздваја пад једне јабуке од путовања планете, то се десило само дивним полетом маште“ (3)

(1) Rabier, op. cit. p. 201.

(2) P. Janet, La philosophie du Ronheur, p. 61.

(3) Revue scientifique, De l' imagination dans les sciences.

Не само зато што за теорију сугерише научњаку његове хипотезе, него и зато што му за праксу сугерише проналаске, треба машту сматрати као корисну испомоћ у науци. Примена науке је понајчешће, без сумње, резултат дедуктивног закључивања, логичног развијања теорије. Али, у више него једном случају, и машта сарађује у том послу, она налази средства, нове комбинације, па делом припрема практичне проналаске.

Опасности од маште. — Али, поред добра, има и зла, и непријатељима маште је исто тако тешко изређати њене опасности, као што њени обожаваоци имају пуне руке посла кад хвале њене добре стране.

У песништву и уметности у опште, она нас понекад удаљава од природе; заводи нас у област извештаченог и лажног. У практичном животу, она је извор романтичнога; очаравајући нас својим обманама, она нам омрази стварност. Она је, према јаком изразу Малбранша, *луда кћи у кући*, која уноси неред у кућу.

Најзад, она је у науци, како каже Паскал, *господар који vara*; она је сугерирала више обмана но што је открила истина. Она неопрезног научњака наводи да се прође посматрања и извођења закључака, него да своја маштања узме за доказане истине.

Али уза све опасности што их показује рђаво управљано служење необузданом маштом, коју разум не држи у равнотежи, не треба да заборавамо њена доброчинства и утицај који она врши на наше способности. Она надахне и оживљава интелигенцију; побуђује вољу; она тако исто проширује сензибилитет, јер ми волимо само оне личности и ствари, чију живу слику имамо у машти.

РЕЗИМЕ.

87. Машта је сложена функција која се јавља у више јако различитих облика. Она је час само функција задржавања; тада се зове *машта која памти* или *репрезентативна машта*. Час је опет функција која комбинује и прерађује; она је тада *изналазачка* или *стваралачка машта*.

88. Репрезентативна машта сабира грађу за будућа комбиновања стваралачке маште.

89. Машта обухвата све чулне предмете, па и унутрашња стања духа.

90. Али искуство само пружа машти грађу за употребу; машта сама из себе извлачи *идеалне* појмове по којима распоређује своју грађу.

91. Прави посао маште састоји, било у *додавању*, било у *изоставању*, било у, пре свега, *комбиновању* нових облика.

92. Машта има велику улогу у *уметностима*: она допушта уметнику, било да изналази изван природе, било да идеализује природу.

93. Машта је и *практична способност*:

она нас задахне надом; побуђује активност; она нас окружава пријатним баснама.

94. Најзад, машта има свој значај у научно истраживању, где она сугерише *хипотезе* и потпомаже практичне *проналаске*.

95. Томе насупротив, машта је и врло опасна: она *заводи* уметника на странпутицу извештаченога и лажног; она је извор *романтике*; излаже дух сваковрсним обманам.

Учитељство.

Српски учит. конвикт у Н. Саду. За скупштину срп. учит. конвикта, која ће се одржати у Н. Саду 27. јуна (10. јула) о. г. разаслат је извештај о годишњем раду конвиктовом. Овом годином навршио је конвикт 22. годину свога опстанка. У току године конвикт је добио 5 нових чланова оснивача и 24 потпомагача. Осим тога почасни члан конвикта пок. Јован Ђуричић-Биорац из Руме оставио је конвикту условно (ако му син Александар не би имао деце) врло леп легат. Имаће његово има вредност од 500.000 К а покојник је завештао конвикту четвртину чистог прихода за сва времена.

Осим тога оставила је конвикту 200 К Марија Ралић, ратарка из Митровице. А народни добротвор Евген Думча са госпођом Петронелом поклониле конвикту 500 К у вредносним хартијама. Румска штедница, пак, 50 К прилога као и сваке године; а политичка општина у Чуругу К 100. Градња целе нове зграде конвикта стаје 77.796·22 К.

У извештају управе има и овај приговор учитељству:

„Да су нам браћа учитељи више наклоњени и да више пријањају овој својој установи, која служи на дику и похвалу целом оностраном нашем учитељству, завод би своју хуману и просветну мисију далеко боље вршио и много више добра чинио учитељству и народу; ал, на жалост, као да сваким даном више трне колегијални осећај и све се више губи оно одушевљење, што је при оснутку ове идеје тако жарко загревало груди старијег учитељства. Данас улази у наше коло само онај, који је присиљен да тражи олакшице за своју децу, а она виша идеја, која је овом установом пратила своје учитељство и ишла за тим, да очува јединство васколиког српског учитељства Митрополије Карловачке, губи се

код млађег учитељског прираста, а то је, по нашем мишљењу, рђав знак учитељске свести и саосећања за сталешке интересе, што не би требало да буде.“

Заиста о овоме би се дало у нас доста говорити, јер та појава не опажа се само у овом случају према конвикту, него и према другим нашим заједничким учитељским установама. С тога би требало скренути јачу пажњу на оваке појаве и настојати у учитељским круговима да их што мање буде.

Конвикт је имао 10 добротвора, 3 почасна члана, 121 члана оснивача који су исплатили своју чланарину, 378 потпомагача.

Умрлих чланова оснивача који су исплатили чланарину 19, који су у току уплате умрли 12.

Оснивача који нису исплатили чланарину има 12 а дугују К 1677·20, а помагача 17 који дугују К 1040.

Питомаца је било у шк. год. 1911/12. 79 мушких и 33 женске, свега 112. Од тих је 35 учитељске и 77 неучитељске деце. У току године је иступило 4 мушких и 1 женска, али је на место ове дошла друга.

Здравље дечје било је добро.

Боловало је свега 22 и то већином од лакших болести.

По успеху било је 5 с врло добрим успехом, 30 с добрим, 28 с довољним и 12 с недовољним успехом, од којих има само 1 да понавља разред. По владању било је 51 с добрим и 24 с владањем по законима.

Женска деца била су сва примерног владања, осим 3 са похвалним. У науци су постигле 2 одличну оцену, 3 врло добру, 7 добру, 8 довољну и 6 недовољну, а 1 слабу.

У току године примљено је:

Готовина из шк. 1910./1911. г.	К 1149·01
Од чланарине оснивача	767·60
Од чланарине потпомагача	2539—
Од уплате питомаца	40558—
Од добровољних прилога	394—
Од свечарских прилога	25·10
Од дужника	882—
Од разних прихода	372·20
Од улога	10343·09

Издавање:

На плаћу и хонораре	К 3292·12
На храну	24646·70
На осигурање, порез и оправку куће „	2877·63
На намештај и посуђе	730·96

На поштарину и штампу	К	155·62
На осветљење	„	727·37
На дрво и угаљ	„	2154·—
На ошачарину	„	112·60
На апотеку	„	126·57
На праће рубља	„	1902·66
На отплату дуга с каматом	„	10585·87
На улог	„	7500·—
На откуп обвезница	„	30·—
На разне издатке	„	323·42
Готовина за 1912./1913. шк. годину „		1864·48
Свега	К	57030·—

Имаће срп. учит. конвикта на крају школ. године 1911./12. стоји овако:

Готовина у каси од 30. јуна		
1912. године	К	1864·48
На улогу	„	5378·83
Опрема и намештај	„	5000·—
Неуплаћена чланарина оснивача „		1677·20
Неуплаћена чланарина потпомагача	„	1040·—
Кућа у Новом Саду	„	227.000·—
21* комад деоница „Натошевић“ учит. д. д. по 50 К	„	1050·—
Дар г. Исидора Спасојевића, је- ромонаха Привине Главе	„	5000·—
Поклон г. Евгенија и гђе Пе- тронеле Думче из Сентадрије 4% државне ренте у вред- ности	„	500·—
Свега	К	248·510·51

Дуг:

Централном Кредитном Заводу у Новом Саду	К	63.000·—
Фонду дра Натошевића с ка- матом	„	5105·44
За водовод	„	4500·—
За асфалт	„	1357·04
Свега	К	73.962·48

Рекапитулација:

Имање	К	248.510·51
Дуг	„	73.962·48
Чисто имање	„	174.548·03

Као што се види конвикт лепо напредује и добро врши своју задаћу. Дужност је свију учитеља да га својски помогну, а то ће учи-

нити ако се сами одмах уписују за чланове и настоје да и у своме кругу познаника нађу прилагача и добротвора конвикту. Није доста уписати се за члана тек онда кад деца прирасту за конвикт, и кад крајња потреба нагои на то, него се треба и за раније сетити ове своје учитељске установе и показати више сталешке свести и осећаја за ову учитељску корисну и племениту установу. —и.

Учитељска скупштина у Будимпешти. Хиљаду пет стотина учитеља у заступству читавог сталешка одржало је у престоници скупштину, која је трајала три дана. Главни предмет саветовања било је питање уређења учитељске плате. Известилац Вег Иштван изнео је, колика је почетна плата учитеља у неким државама. У Шведској је 1800 круна, у Француској 1800 франака, у Саској 1600 марака и т. д. Његов предлог за одлуку тражи за учитељство плате плаћених разреда XI—IX. са свима другим погодностима и доплатцима државних чиновника. Стечена права учитеља да се оставе. Ако учитељ има више од 30 часова недељно, да му се за сваки час најмање 100 круна надоплати. Приход од појачке дужности да се не урачунава у плату. То је примљено. Затим је решено, да се корпоративно иде министру просвете грофу Зичију, и ако је био противни предлог, да се изјави, да се од садашње владе ништа не очекује. Министар је обећао, да ће учинити колико се може, али одређеног обећања није дао. То је било у уторак. У среду настављена је скупштина. Радикално учитељство које је у уторак у вече држало своју скупштину, на којој су говорили међу осталима Јаси Оскар, професор универзитета, учењак светскога гласа Апати Иштван, и други људи демократског правца мишљења, било је незадовољно са председником Мушонгом и његовим заступањем учитељских захтева пред министром, на име су му замерали, што није предао министру, кад је он тражио конкретан предлог, примљену резолуцију. Због тога настаде заглушна вика и низ бурних сцена. Најпосле дође до гласања, да се конститује за чега је већина, за поверење или неповерење председнику. Пошто многи учитељи напустише седницу, остали изгласаше већином од 41 гласа поверење председнику (480 против 439 гласова). У четвртак већало је око 1000 учитеља, пошто су радикали изостали. Примљене су две ре-

* Од ових деоница 3 комада су поклон г. Александра и гђе Марије Кошовића из Бач-Брестовца и 4 комада поклон г. Косте Драгосавца, учитеља из Кусоња у спомен свом пок. оцу Драгосаву и пок. матери Анђелији.

Преглед књига.

Извештај о срп. вел. гимназији у Новом Саду, за шк. год. 1911.—1912.

На првом месту учињен је помен адвокату Ђорђу Радовановићу, члану патроната. Затим долази расправа др. Б. Петровића *О васпитању карактера*, па расправа Г. Мирковића *Васпитна гимнастика*. Затим је саопштено: Власти и старешинства: I. Патронат. — II. Старатељи фонда гимназиског. — III. Професорска колегија. Настава: 1. Свршено наставно градиво. 2. Појање, певање и музика. 3. Писмене радње. 4. Школске књиге. Здравствено стање: 1. Извештај школског лекара. 2. Извештај о телесном напредовању ученика. Учевна средства: 1. Гимназиска књижница. 2. Остале збирке. Материјално стање: 1. Фонд гимназије. 2. Фондације „Атанасеума“, Николе Кретића, Евгена и Петронеле Думче. 3. Sanitas и фонд св.-савских беседа. Извештај о св.-савској беседи год. 1912. Стипендије, потпоре и награде. Удружење бивших ученика „Слога“. Важније наредбе и отписи. Школски летопис. Испит зрелости. Оцене ученика. Статистички преглед ученика. Упутство за шк. год. 1912.—13.

У заводу је радило 20 редовних професора и редовних учитеља. Испит је полагао свега 477 јавних и приватних ученика, а од тих је било 4 женске приватне ученице.

По надлежности било их је из Угарске, Славоније и Хрватске, Босне и Херцеговине, Србије и Црне Горе.

Осим Срба било их је 13 Хрвата, 6 Чеха и Словака, 2 Руса, 12 Немаца.

По успеху било их је у свих 8 разреда 25 врло добрих, 92 добра, 272 довољна, 34 недовољних из једног предмета, 29 недовољних из два предмета и 25 недовољних из више предмета.

У стипендијама уживали су ученици свега 11.055 К. У потпорама и наградама примили су ученици свега 8.676 К а у опросту школарине 2.268 К. Целокупна материјална помоћ ученицима била је 21.999 К. Општа књижница има 10.739 бројева са 23.180 св. а процењено

је на 60.000 К. Идуће године утрошиће се на њу 1000 К.

—а.

Извештај срп. велике гимназије карловачке за шк. год. 1911./12. Књига 53. — год. 60.

На првом месту је расправа *Руско-српска књижевна трговина Терезијанског доба*, од др. М. Костића, затим *Реч две о амбидекстрији*, (усавршавању леве руке за једнак рад с десном) од Р. Врховца. Затим су изнети податци: Власти, управа и учитељски збор. Научна основа. Школске књиге. Одломци што ће се читати из латинског и грчког, школске године 1912./13. Писмене радње у вишим разредима. Наставна средства (принов). Важнији отписи и наредбе. Летопис завода 1911.—1912. Телесно васпитање у заводу. Кратак извештај о здравственом стању ученика. Испити. Стефанеум, стипендије, потпоре, награде, прилози и дарови. Исказ о новцу, који је уложен у корист ученика. Статистика. Класификација ученика. Бачки књижевни збор „Стражилово“. Упутство за шк. годину 1912./13. Упутства за станодавце и ученике по становима.

У заводу је радило 13 професора, један учитељ гимнастике, један проф. музике и катихете за правосл. и римокат. науке вере.

Крајем 1911./12. год. било је јавних ученика 327, приватних 10. Женских је било свега 25, од тих су 3 приватне.

Православних је било 314, римокатол. 23.

По завичају било их је из Хрватске и Славоније, Угарске, Далмације, Босне и Херцеговине, Србије и Црне Горе.

По успеху било их је: изврених 61, (овде су са оценом врло добра и добра), способних за виши разред 183 (овде су са оценом добра и довољна), неспособних за виши разред 36, с поправком из једног предмета 56 а 1 не-испитан.

Ученици су уживали у стипендијама, потпорама и наградама 13.691 К.

Професорска књижница имала је крајем 1911./12. год. 4532 бр. са 10.272 св. Бачка књижница имала је 1942 бр. са 2798 св.

Извештај о срп. вишој дев. шк. у Н. Саду за шк. год. 1911/12.

Први чланак посвећен је Милици Стојадиновићевој — Српкињи, од М. Ђ. Затим су изнети ови податци: Стање завода. Рад завода. Летопис са школску 1911.—12. годину. Одлуке и наредбе виших власти. Статистички



преглед. Ученице, њихово владање и успех. Школска објава.

У заводу је радило 6 учитеља и учитељица и 1 помоћни учитељ цртања. На крају године испитано је свега 139 ученица, од ових је 4 приватне.

По завичају било их је из Угарске, Хрватске и Славоније, Аустрије, Босне и Херцеговине и Србије.

По језику било је осим 147 Српкиња и 4 Хрватице, још и 1 Рускиња, 1 Немица и 2 Јеврејке.

По вери било их је осим православних још 6 римокат. вере, 1 грчкокат., 1 евангеличке и 2 мојсијеве вере.

Владања су биле све примерног и похвалног.

По успеху било их је 7 одличних, 34 врло добре, 45 добрих, 37 довољних и 12 недовољних.

Школа има своју, ђачку и Натопшевићеву књижицу. У све три има свега 3228 дела са 8572 свеске.

Школа има за издржавање: фонд више дев. школе са К 56.286·15; фонд Гересков са К 63.139·88; фонд за учила и препарате који подлежи прегледу м. шк. одбора и фонд за потпору сиротих ученица, о којима нису саопштени ближи податци; задужбину Јелене Несторовић рођ. Ђаковић, коју су задужбину основали Арса и Анка Пајевић са једном кућом и готовим новцем у свему 29.600 К; осим тога добиле су ученице припомоћи од појединих добротвора, од Женске Задруге у Н. Саду и од прихода са забаве. —а.

Белешке.

Упис деоница у „Натошевићу“. Ко још није од учит. другова уписао деонице нове емисије, нека пожури са уписом и за сваку деоницу у име уписа одмах пошље по I К.

Српски учитељски конвикт у Новом Саду држаће своју XXII. редовну скупштину у среду 27. јуна (10. јула) 1912. године у 9 сати пре подне у дворници српског учитељског конвикта. Дневни ред: Пре скупштине у 8 сати свечан парастос покојним добротворима и члановима конвикта у св. Николајевској цркви. 1. Оверовљење чланова. 2. Отварање скупштине и помен мртвих. 3. Извештај председников за школ. 1911.—1912. год. 4.

Извештај благајников о рачунима за школску 1911.—1912. годину. 5. Извештај прегледачког одбора о рачунима за школску 1911.—1912. год. 6. Извештај лекарев о здравственом стању питомаца и питомица. 7. Прорачун за школску 1912.—1913. годину. 8. Предлози одборски. 9. Евентуални предлози појединих чланова. 10. Избор питомаца и питомица. 11. Избор часника и управног одбора. 12. Избор прегледачког одбора и тројице чланова за оверовљење скупштинског записника. Уочи скупштине, у уторник 26. јуна (9. јула) о. г., у 5 сати после подне држаће се одборска седница.

Српско Учит. Удружење одржаће 29. Учит. скупштину у Београду 6. августа о. г. Прво ће се обавити посебна скупштина представника зборских управа 5. августа, а 6., 7. и 8. авг. одржаће се општа скупштина са овим дневним редом: 1. Отварање скупштине и избор секретара? Извештаји о раду Управе Удружења. 3. Избор главног и надзорног одбора. 4. Укупни поглед на осн. шк. и рад у њој. — Др. М. Н. Јовановић, шк. надзорник. 5. Рад учитеља на народном просвећивању. 6. Очигледна наставна средства. — Приказ Јов. Телебановића, учитеља.

Српска Учитељска Штедионица као задруга у Загребу. На дан 3. о. м. одржана је конституишућа скупштина ове штедионице, на којој су прихваћена правила, изабрана управа и надзорни одбор. У управу изабрани су: Миле Ђурић, Лазар Кекић, Стеван Тубић, Душан Поповић, др. Срђан Будисављевић, Сава Роксандић, Максим Огорелица, Миливоје Млађан и Коста Драгосавац, а у надзорни одбор; др. Богдан Стојановић, Марко Шарчевић, Влада Војновић и Васа Вукдраговић. Надлежни суд одобрио је правила, потврдио изабрану управу надзор, те ће штедионица отпочети своје пословање 1. јула по нов. у Загребу, Илица број 7. II. кат лијево.

„Српски учитељски конвикт“ у Новом Саду примио је у јуну о. г. од г. *Лазара Вуковића*, учитеља у Ст. Футогу 20 К уместо венца на одар својој жени пок. *Мари*. — Од г. *Илије Јанковића*, пароха у Сурдуку 52 К чланарине. — Од г. *Стеве Личинића*, равн. учитеља у Белегишу 100 К чланарине. — Од г. *Душана Гавриловића*, трговца у Чуругу 80 К чланарине.

Прилози за споменик учитељу † К. Ђ. Ма-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА